

DOKUMENTY A MATERIÁLY

REFLEXIA VOJENSTVA V DEKÁDACH UHORSKÝCH DEJÍN ANTONIA BONFINIHO

VLADIMÍR SEGEŠ

SEGEŠ, V.: Reflection on the Military in the Decades of Hungarian History by Anthony Bonfiny (with Focus on the Period of Mathias Corvinus Rule). *Vojenská história*, 4, 2, 2000, pp 76 – 88, Bratislava
Anthony Bonfini is the author of a splendid work on the Greater Hungary history since the oldest times until 1496. His work is relatively unknown in the Slovak historiography, as well as his biography. In the introduction the author of the study pays attention to Bonfini's biography with focus on his function in the post of the court historiographer in the Greater Hungaria Royal Court. He provides a survey on the Bonfini's works and book publications of Decades so far and briefly familiarises with the contents of 45 books that form the Decades proper. In the next part he concentrates on the period of Mathias Corvinus's rule that maps altogether 10 books (from 9th book of the 3rd decade to the 8th book of the 4th decade). With the use of specific cases and passages it is documented here how Bonfini reflected major military events, the Hungarian Army and military science in the period of Mathias Corvinus. Military History, Hungary. Antonio Bonfini. 15th century.

Antonio Bonfini (alebo v latinskej podobe Antonius Bonfinius či Antonius de Bonfinis) patrí k často spomínaným či citovaným stredovekým humanistickým autorom. Hneď' vzápätí však treba dodať, že v slovenskej historiografii je známy len takpovediac z druhej ruky. Bonfiniho monumentálne *Dekády uhorských dejín*,¹ no ani žiadne iné dielo (či aspoň ucelenejšiu časť) doposiaľ nikto do slovenčiny nepreložil. Keďže ani zatiaľ najreprezentatívnejšie domáce biografické dielo, ktorým je šesťzväzkový *Slovenský biografický slovník*,² nevenuje Bonfinimu a jeho prácam vôbec pozornosť, považujem za potrebné priblížiť aspoň v krátkom prehľade životné osudy veľkého a vlastne prvého protagonistu humanistického dejepisectva v stredovekom Uhorsku.³

Antonio Bonfini sa narodil v picenskom kraji, nachádzajúcom sa v strede Apeninského polostrova na pobreží Jadranu. Ako dátum narodenia sa najčastejšie uvádza december 1434, resp. v novej literatúre alternatívne aj rok 1427. Ani názor na miesto Bonfiniho rodiska nie je jednoznačný. Popri mestečku Patrignone sa spomína predovšetkým Ascoli, keďže sám Bonfini sa považoval za Ascolčana. Po získaní magisterského titulu pôsobil ako vychovávateľ a učiteľ v rodinách bohatých mešťanov vo Florencii, v Padove, vo Ferrare a v Ríme. Roku 1465 sa oženil, jeho manželka Spina di Marino della Rocca bola dcérou ascolského patricija (gonfaloniera). Z manželstva pochádzalo päť detí, štyria chlapci a dievča. Roku 1473 Bonfiniho pozvali do mestečka Recanati za profesora a azda aj rektora tamajšej akadémie. Nevie sa však, prečo na toto miesto nastúpil až roku 1478. Vyučoval latinčinu, gréčtinu, gramatiku, poetiku

¹Rerum Ungaricarum decades (ďalej Decades). Skráteno ďalej odkazujem či citujem príslušnú časť alebo pasáž dekad len arabskými číslicami, pričom najprv uvádzam príslušnú dekadu, potom knihu a napokon odsek, teda napríklad 3.5.10 znamená odvolávku na 3. dekadu, 5. knihu, 10. odsek, resp. 5.4.125 – 135 na 5. dekadu, 4. knihu, 125. až 135. odsek.

²Slovenský biografický slovník, 1.-6. zväzok, Matica slovenská, Martin 1986 – 1994.

³Biografické údaje čerpám najmä z doslovu Pétera Kulcsára, ktorý preložil kompletne dielo Bonfiniho *Dekád* do maďarčiny, a to pod titulom *Antonio Bonfini: A magyar történelem tízedei*, Budapest 1995, s. 1009-1019. (ďalej citujem ako KULCSÁR, P.: Doslov). Ďalej je to krátka biografica, ktorej autorom je FÖGEL, S.: *Mátyás király történetírójáról*, Budapest 1940. Stručne sa Bonfinimu a jeho dielu venuje pozornosť vo viacerých predovšetkým maďarských prácach, z novších stojí za zmienku napr. *Humanista történetírók* (Editor KULCSÁR, P.). Budapest 1977, s. 1069-1072. Ďalej TARNÓC, M.: *Mátyás király és a magyarországi reneszánsz (1450-1541)*. Budapest 1994, s. 59-63.

a rétoriku. Spomedzi jeho žiakov sa v súvekej vede presadili napríklad filológ Jacopo Senti- ni, dejepisci Giambattista Onori a Quinto da Quintodecimo. Bonfini sa popri pedagogickej čin- nosti venoval aj prekladom z gréčtiny do latinčiny, preložené práce Hermogena (Rhetorica), Aphtonia či Héródiána (Herodiani libri historiarum VIII) slúžili predovšetkým ako rétorické príručky. Vďaka učenosti sa Bonfini zapísal aj do povedomia neapolského kráľovského dvo- ra, čo mu následne umožnilo dostať sa do služieb uhorského kráľa Mateja Huňadyho (zvaného aj Korvín) a jeho manželky Beatrice Aragónskej.

Dňa 1. septembra 1486 Bonfini požiadal v Recanati o trojmesačnú dovolenku a 25. septembra 1486 sa vydal na cestu na uhorský kráľovský dvor. Vzal si so sebou aj už spomenuté tri do latinčiny preložené rétorické príručky a ďalšie vlastné práce, ktoré zväčša účelovo napísal či dedikoval z hľadiska čo najlepšieho osobného prezentovania: *Symposion de virginitate et pu- dicitia coniugali* (Rozhovory o panenstve a čistote manželského spoluzitia), *Libellus de Corvi- nianae domus origine* (Knížka o pôvode korvínovského rodu) venovanú kráľovi Matejovi, *Historia Asculana* (Dejiny Ascoli) s osobnou dedikáciou pre kráľovnú Beatricu a zbierku veršo- vaných epigramov, ktorú venoval Jánovi Korvínovi, nemanželskému synovi kráľa Mateja.⁴ Osobné prijatie a prvá audiencia u kráľa Mateja sa uskutočnila v októbri (dakedy medzi 22.-27.) 1486 v rakúskom mestečku Retz, ako v *Dekádach uhorských dejín* uvádza sám Bon- fini.⁵ Panovník si údajne v krátkom čase hneď na vojenskom ťažení s veľkým záujmom prečít- al Bonfiniho diela. Prejav kráľovho uznania a ocenenia sa navonok odzrkadlil aj v tom, že práve Bonfini mal česť predniesť v mene všetkých dvoranov novoročnú zdravicu kráľovi Mate- jovi 1. januára 1487 vo Viedni, ktorá vtedy už takmer dva roky bola sídlom dvora uhorského kráľa. Významné bolo najmä to, že Bonfini získal miesto lektora kráľovnej Beatrice.

Ako dvoran potom Bonfini sprevádzal kráľovnú na cestách či miestach jej pobytu vo Vied- ni, v Ebenfurthe, ba osobne sa zúčastnil aj na povestnej prehliadke poľného vojska kráľa Mate- ja neďaleko Viedenského Nového Mesta v auguste 1487, čo taktiež zaznamenal v *Dekádach*.⁶ Medzičasom, na základe kráľovho poverenia, z gréčtiny do latinčiny preložil časti diela antic- kého autora Flavia Filostrata a z taliančiny do latinčiny dobový traktát o architektúre, ktorého autorom bol Antonio Averulino (Filarete). Koncom roka 1487 však Bonfini za doposiaľ nie veľmi objasnených okolností – azda pre nehody s kráľovnou – opustil uhorský kráľovský dvor a vrátil sa späť do Recanati, kde sa opäť venoval pedagogickej činnosti.

Roku 1488 vyšla tlačou ilustrovaná *Uhorská kronika* (Chronica Hungarorum) magistra Jána z Tur- ca, a to 20. marca v Brne a 3. júna v Augsburgu.⁷ Toto dielo malo byť, a vlastne aj bolo, prvým domácim reprezentatívnym výkladom uhorských dejín v modernejšom, renesančnom duchu, zároveň však aj literárnym oslavným holdom kráľa Mateja a huňadyovského rodu. V uhorských dvorských kruhoch sa však kronika nestretla s bezvýhradným ocenením ani nadšením. Jánovi z Turca sa vyčít- al miestami nedokonaly štýl a jazyk zostávajúci za talianskymi renesančnými vzormi. Vzápätí po brnianskom vydaní *Uhorskej kroniky* dostali objednávku na spracovanie uhorských dejín hneď dva- ja talianski učenci. Prvým bol Petrus Ransanus či Pietro Ransano, ktorý sa vtedy ako vyslanec neapols- kého kráľa Ferdinanda I. zdržiaval na uhorskom dvore a ktorého na napísanie angažovala kráľovná Beatrice. Kráľ Matej Korvín zasa touto úlohou poveril Antonia Bonfiniho.⁸

⁴Práca o pôvode Korvínovcov, zbierka veršovaných epigramov ani dejiny mesta Ascoli sa nezachovali. KULCSÁR, P.: Doslov, c. d., s. 1012.

⁵Decades 4.7.178.

⁶Decades 4.8.86-106.

⁷Posledné kritické vydanie textu kroniky s dvoma zväzkami komentára vyšlo v rokoch 1985 – 1988 v Budapešti. (Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I. textus. Ediderunt E. Galántai et J. Kristó, Budapest 1985; Johannes de Thurocz Chronica Hungarorum. II. Commentarii 1, 2 composuit E. Mályusz adiuvante J. Kristó, Budapest 1988).

Stručnú, no hutnú charakteristiku kroniky a časť jej prekladu do slovenčiny zachytávajúcu udalosti z obdobia rokov 1385 – 1487 podal SOPKO, J.: Kroniky stredovekého Slovenska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov (ďalej Kroniky), Budmerice 1995, s. 114-221, 320-347 poznámky, kde sú aj odkazy na ďalšiu literatúru.

⁸KULCSÁR, P.: Doslov, s. 1013.

Bonfini sa tak 11. mája 1488 opäť vypravil k uhorskému kráľovi, aby sa ujal miesta dvorného dejepisca. Odvtedy sa Bonfini vlastne takmer natrvalo usadil na uhorskom kráľovskom dvore (sídliacom vtedy zväčša vo Viedni, neskôr – po smrti kráľa Mateja – v Budíne), do rodnej vlasti cestoval už len príležitostne a zväčša na krátko (v decembri 1488 navštívil Recanati a Loretto, v lete 1489 bol opäť v Lorette a v čase od decembra 1492 do augusta 1493 sa zdržiaval vo Ferrare). Na jar 1489 sa Bonfiniho syn František zapísal na Viedenskú univerzitu, vyštudoval medicínu a stal sa uznávaným lekárom.⁹

Do Matejovej smrti stihol Bonfini napísať pravdepodobne spolu 16 kníh (čiže od 1. knihy 1. dekády po 6. knihu 2. dekády vrátane). Bonfini zostal v Uhorsku a zúčastnil sa na korunovácii Matejovho nástupcu – Vladislava II.¹⁰ Nový kráľ prijal Bonfiniho do služieb a umožnil mu pokračovať v písaní začatého diela. Roku 1492 autor dokončil 38. knihu (čiže 8. knihu 4. dekády, chronologicky pokrývajúcu obdobie do konca vlády Mateja Korvína) a súčasne napísal predslov (praefatio) k celému dielu, v ktorom vyslovil poďakovanie kráľovi Vladislavovi II. za finančnú podporu pri realizácii diela aj po úmrtí kráľa Mateja. Kráľ Vladislav II. zasa ocenil Bonfiniho tým, že mu 10. októbra 1492 udelil uhorské šľachtictvo a súčasne čestný titul poeta laureatus (vavrínom ovenčený básnik). Túto priazeň si Bonfini zaiste vyslúžil aj preto, že práve on predniesol v júli 1492 slávnostnú reč na tryzne konanej v Budíne pri príležitosti skonu poľského kráľa Kazimíra IV. Jagelovského, inak otca Vladislava II.¹¹

V práci na uhorských dejinách Bonfini pokračoval až potom, keď sa vrátil do Uhorska z už spomínaného posledného pobytu vo Ferrare. Nepriamo o tom svedčí aj údaj z apríla 1494 o tom, že mu poskytli mzdu z kráľovskej pokladnice. Na základe práce *Epithoma rerum Hungararum* (Prehľad dejov Uhrov), ktoré Petrus Ransanus dokončil začiatkom roka 1490, Bonfini prepracoval prvé dve knihy 1. dekády a postupne sa v rámci 9. knihy 4. dekády venoval spracovaniu udalostí, ktoré sám zažil, a to v rámci 9. knihy 4. dekády až po 5. knihu 5. dekády. Táto posledná (celkove 45. kniha)¹² zostala vlastne neuzavretá, pričom chronologicky sa posledne opisované udalosti viažu na snem konaný v júli 1496 v Budíne, resp. na epizódu z októbra 1496, týkajúcu sa potrestania kráľovského pokladníka Žigmunda Ernsta.

Príčinou náhleho ukončenia *Dekád uhorských dejín* bolo zhoršenie zdravotného stavu autora, ktorého koncom roku 1496, resp. začiatkom roku 1497 ranila mozgová mŕtvica. Stihol už len nadiktovať kratučkú dedikáciu kráľovi Vladislavovi II., ktorú zaradil ako úvod k 5. dekáde. V dedikácii sa spomína aj táto nešťastná udalosť. Bonfiniho zdravotný stav sa síce koncom roka 1497 zlepšil, nie však natoľko, aby mohol odcestovať domov do vlasti, hoci si to veľmi želať. Toto úsilie sa nepodarilo zavŕšiť ani na jar 1502, keď sa opäť chystal na cestu. Azda priveľké vzrušenie zapríčinilo ďalšiu mozgovú príhodu, ktorej Antonio Bonfini tentoraz podľahol. Pochovali ho v Kostole Svätej Margity v Starom Budíne.

Definitívnu verziu Bonfiniho 1.-4. dekády začali ešte na jar 1494 prepisovať na mimoriadne hodnotný pergamén. Výpravny a bohato ilustrovaný štvorzväzkový kódex koncom roka 1494 odovzdali do kráľovskej knižnice. O jeho kvalite svedčí aj to, že taliansky skriptor Ján, ktorý tento exemplár vyhotovil, bol kráľom Vladislavom II. povýšený za uhorského šľachtica. Text donácie údajne koncipoval sám Bonfini.¹³ Okrem pôvodného rukopisu uloženého v kráľovskej knižnici, ktorý sa však časom stratil, bolo vyhotovených ešte na prelome 15. a 16. storočia oko-

⁹KULCSÁR, P.: Doslov, s. 1009-1013.

¹⁰Decades 4.10.82 – 110.

¹¹Decades 5.3.17.

¹²Július Sopko síce správne uvádza, že obdobie od najstarších dejín po rok 1458 Bonfini spracoval v rámci 28 kníh, no ďalej chybné uvádza, že ostatných 38 rokov (teda od roku 1458 do 1496) je spracovaných v rámci 27 kníh (! – recte 17 kníh – V. S.) (SOPKO, J.: Humanistic Historiography from the End of the 15th till the 17th Century and the History of Slovakia, (ďalej Humanistic historiography). In: Studia Historica Slovaca, XIII, Bratislava 1984, s. 55.), takže Dekády by podľa Sopka tvorilo spolu 55 kníh, namiesto správneho počtu 45 kníh. Mýlny údaj o 28 knihách tvoriacich Dekády uhorských dejín uviedol J. Sopko aj na inom mieste (pozri SOPKO, J.: Kroniky, s. 23).

¹³KULCSÁR, P.: Doslov, s. 1014.

lo dvadsať odpisov. Aj tie sa však zakrátko roztratil, zväčša po súkromných knižniciach, takže vo verejnosti bolo Bonfiniho dielo načas veľmi známe.

Až roku 1543 vydal tlačou v Bazileji Martin Brenner (inak zo sedmohradskej Bistrice) prvé tri dekády. O čitateľskom úspechu Bonfiniho diela svedčí aj to, že o dva roky neskôr (1545) vyšiel tlačou nemecký preklad tohto vydania. Uhorský vzdelanec, kronikár a tlačiar Gašpar Heltai získal od sedmohradského kancelára Michala Čákyho časť rukopisu 4. dekády (1.–6. knihu), ktorú roku 1565 vydal v Koložvári.¹⁴ O prvé kompletne vydanie Bonfiniho *Dekád* sa zaslúžil trnavský rodák Ján Sambucus, ktorý ho knižne vydal roku 1568 v Bazileji. Na základe Sambucovho latinského vydania Gašpar Heltai preložil do maďarčiny podstatnú časť, ktorú roku 1575 v Koložvári knižne vydala vdova po Gašparovi Heltaiovi pod začiatočným názvom *Chronica az magyaroknac dolgairol...*¹⁵ Heltaiho výberový a miestami účelovo skresľujúci maďarský preklad vyšiel knižne ešte roku 1789, 1854, 1973, 1981. Sambucovo latinské úplné vydanie bolo aj podkladom ďalšieho nemeckého prekladu z roku 1581, keď súčasne opäť knižne vyšla ďalšia Sambucova edičná verzia. Tá sa stala základom ďalších vydaní Bonfiniho *Dekád* roku 1606, 1690, 1744 a naposledy roku 1771 v Lipsku, keď sa o dovedy najkvalitnejšie vydanú edíciu zaslúžil Karol Andrej Bel, syn Mateja Bela. Na poslednom modernom a kritickom latinskom vydaní, ku ktorému ako podklad poslúžil aj súveký rukopis objavený v Krakove, sa podieľal kolektív viacerých maďarských vedcov.¹⁶

Bonfiniho dielo o uhorských dejinách pozostáva – ako už bolo uvedené – spolu zo 45 kníh. Vždy 10 kníh tvorí jednu dekádu, takže celé dielo má vlastne štyri kompletne dekády (prvé štyri) a jednu polovičnú dekádu (poslednú, čiže piatu). Číslovanie odsekov má pomocný charakter, nie je pôvodné, bolo zavedené v duchu moderných edičných zásad z prehľadných dôvodov.

Zo štruktúrneho hľadiska sa Bonfini pri koncipovaní inšpiroval predovšetkým prácou svojho súčasníka a krajana Flavia Blonda (Bionda), ktorého prehľad svetových dejín pod názvom *Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades* bol rozdelený do troch dekád po desiatich knihách. Aj u Bonfiniho je zjavná snaha o dodržiavanie formálnej i kvantitatívnej proporčnosti jednotlivých kníh a dekád, a to neraz bez ohľadu na skutočnú závažnosť alebo význam historických udalostí. Podstatným kritériom autorovej pozornosti pri hodnotení či opise historických osobností je predovšetkým časový faktor. Konkrétne sa to napríklad dá dokumentovať pri opise udalostí v najstaršom období uhorských dejín, keď Bonfini venuje pozornosť dobe, či presnejšie povedané dáva jej priestor v závislosti od dĺžky panovania jednotlivých kráľov.¹⁷ Ešte pregnantnejšie a očividnejšie sa Bonfiniho metóda kvantitatívneho zosúladenia doby panovania s priestorovou pozornosťou – práve v protiklade ku *Kronike Jána z Turca* – prejavuje na príklade Štefana II., Bela II., Gejzu II. a Štefana III.¹⁸

Táto pracovná metóda či kritérium hodnotenia – ako uvádza P. Kulcsár – vyplýva zo skutočnosti, že „Bonfini neanalyzuje vývoj spoločnosti, ale píše dejiny udalostí.“¹⁹

Bonfiniho prístup má teda istú logiku, lebo je nepochybné, že za dlhší čas sa udeje viac udalostí. Samozrejme, azda netreba ani priveľmi zdôrazňovať, že časový faktor sa v historiografii prejavuje aj v tom, že čím hlbšie historik načiera do minulosti, tým menej faktov a prameňov má k dispozícii. Z toho logicky vyplýva, že práca zaznamenávajúca kontinuálne

¹⁴Régi Magyarországi nyomtatványok 1473-1600, Budapest 1971, č. 209, s. 240.

¹⁵Tamže, č. 360, s. 364-365; tam aj odkazy na niektoré ďalšie vydania a dnešné uloženia v príslušných európskych knižniciach.

¹⁶FÖGEL, I.; IVÁNYI, B.; JUHÁSZ, L.; KULCSÁR, M. – KULCSÁR, P.: *Antonius de Bonfinis Rerum Ungaricarum decades*. Tomi I-IV, Lipsiae – Budapestini 1936-1941, 1976.

¹⁷Na príklade prvých deviatich uhorských kráľov (od Štefana I. po Kolomana vrátane) panujúcich v rokoch 1000 – 1116 tento Bonfiniho prístup, a to aj v porovnaní s príslušnými pasážami Uhorskej kroniky Jána z Turca, názorne demonštruje a percentuálne vyčísluje KULCSÁR, P.: *Bonfini Magyar történetének forrásai és keletkezése*, Budapest 1973, s. 203. (Ďalej KULCSÁR, P.: *Bonfini*)

¹⁸Tamže, s. 77.

¹⁹Tamže, s. 204.

široký časový oblúk – akou sú práve aj Bonfiniho dekády – vlastne ani nemôže byť kvantitatívne proporčná.

A práve v tejto súvislosti sa vynára otázka, aké pramene mal Bonfini k dispozícii, z čoho čerpal pri písaní svojho monumentálneho diela. Pramene, ktoré boli východiskom pri písaní *Dekád*, možno typologicky rozdeliť nasledovne:

- rozmanité literárne diela historického, geografického a encyklopedického charakteru;
- pramene úradného a epigrafického charakteru, teda listy, listiny, zákonníky a nápisy;
- ústna tradícia, čiže osobné spomienky zachytené súčasníkmi;
- autopsia, čiže vlastné zážitky a skúsenosti.

Už tradične prevláda názor, že Bonfiniho hlavným literárnym prameňom bola Uhorská kronika Jána z Turca. Platí to najmä pre najstaršie obdobie uhorských dejín. Je pritom paradoxné, že Bonfini kronikára Jána z Turca v *Dekádach* vôbec menom nespomína, rovnako nespomína ani ďalšieho autora prehľadných uhorských dejín Petra Ransana, z ktorého taktiež výdatne čerpal.²⁰

Prostredníctvom citácií zo spomínanej dejepisnej práce Flavia Blonda (Bionda) sa Bonfinimu úspešne podarilo nielen vyplniť medzery v dovtedajších kronikárskych výkladoch uhorských dejín, ale aj sklbiť uhorské dejiny s dejinami ostatnej Európy. Podkladom pre mnohé pasáže *Dekád* boli práce početných súvekých autorov: Enea Silvio Piccolomini (neskorší pápež Pius II.) poslužil vďaka dejepisnej práci o dejinách Gótot a českej histórii, Marcantonio Sabellico ako autor histórie Benátok, alebo Filippo Buonaccorsi (či inak Philippus Callimachus Experiens), ktorý opísal bitku pri Varne, kde roku 1444 padol uhorský kráľ Vladislav I. Jagelovský.

Pre dejiny zachytávajúce obdobie od druhej polovice 15. storočia sa škála Bonfiniho prameňov rozširuje, a to najmä o dokumenty úradného charakteru a rôzne ústne informácie od osobných aktérov príslušných udalostí, ďalej sú to správy vyslancov, dvoranov a iných hodnostárov až po nepriamych svedkov, ktorých zdrojom informácií bolo vtedajšie historické vedomie uhorskej spoločnosti, alebo ktorí sami boli nositeľmi istej historickej skúsenosti či tradície odovzdávanej z pokolenia na pokolenie. V tejto súvislosti je viac než odôvodnený Kulcsárov predpoklad, že Bonfiniho monumentálne dielo vzniklo nielen z podnetu a na objednávku kráľa Mateja Korvína a jeho nástupcu Vladislava II., ale aj preto, lebo „v Uhorsku musela bezpodmienečne jestvovať taká spoločenská vrstva, ktorá podporovala vznikajúce dielo, takže aj stanovisko tejto vrstvy možno na stránkach práce určite nájsť.“²¹

Na základe dôkladného rozboru príslušných udalostí a ich aktérov dospel P. Kulcsár k presvedčivému názoru, že medzi Bonfiniho ústnych informátorov patrili viacerí predstavitelia uhorskej šľachty, resp. ľudia z ich bezprostredného okolia, čiže najmä ich familiári. Ide predovšetkým o rod pánov z Rozhanoviec, čiže Rozhanovských, známych aj pod menom Rozgoňovci, pánov z Kaniže (Kanižaiovcov), pánov zo zemplínskeho Sokola (Sokolskocov či Sokoliovcov). Sám Bonfini mnohé informácie zaiste získal z rodinného archívu Rozhanovských, ktorý sa vtedy spolu s písomnosťami Zemplínskej stolice nachádzal na hrade Čičava.²² Fakt, že v nebývalej miere sa v *Dekádach* venuje pozornosť udalostiam súvisiacim s Varadínskym biskupstvom a často sa menovite spomínajú aj jeho dvaja predstavení – Ján

²⁰Podrobnú analýzu a komparáciu prameňov Bonfiniho diela podáva Kulcsár, P.: Bonfini., a to jednak pri rozbere príslušných dekad (s. 9-164) a jednak v rámci súhrnu písomných prameňov (s. 165-182), kde konkrétne uvádza po mene takmer 80 antických a stredovekých autorov, a to aj tých, ktorých Bonfini výslovne neuvádza, respektíve cituje z druhej ruky. Kulcsár predpokladá, že takmer všetky literárne diela citovaných i necitovaných autorov mal Bonfini k dispozícii priamo na uhorskom kráľovskom dvore (Tamže, s. 179-181.). Napokon, všeobecne sa takmer ako fakt uznáva predpoklad, že povestná Matejova knižnica (Bibliotheca Corviniana) mala 2000-2500 zväzkov.

²¹KULCSÁR, P.: Bonfini, s. 183.

²²Roku 1527 hrad Čičava vypálil Ján Zápoľský, pri požiari sa zničili aj všetky písomnosti uložené na hrade, ktorý bol dovtedy častým miestom stoličných kongregácií. Pozri Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, III. diel, Bratislava 1978, s. 16.

Filipec a Valentin Farkaš – nasvedčuje, že Bonfini poznal archív tejto diecézy, resp. mal odtiaľ pomerne spoľahlivého informátora.²³

Sám Bonfini v *Dekádach* uvádza, že informácie mu osobne poskytol napríklad Ján Bornemisa,²⁴ vtedajší kráľovský podpokladník a neskôr významný veľmož, Peter More,²⁵ uhorský vyslanec (diplomat) kráľa Mateja v Osmanskej ríši, Antonius di Salona (Salonensis),²⁶ opát benediktínskeho kláštora v Siniobe (vedy Szentjobb). Vo všetkých troch prípadoch ide o príslušníkov strednej vrstvy vládnucej triedy, čiže vlastne sociálne rovnocenných partnerov Antonia Bonfiniho, ktorý bol kráľovským dvoranom.

Spravidla mechanické pretlačenie informácií z rôznych literárno-naračných, úradných a ústne tradovaných zdrojov sa u Bonfiniho celkom zákonite prejavilo v neraz skreslenej interpretácii istých udalostí a v početných dátumových i faktografických chybách. Bonfini totiž prameň nekonfrontuje, ale len preberá, a to aj vtedy, keď si neraz protirečia.²⁷ Úsilie o kompozičnú vyváženosť a o čo najobsažnejšiu výpoveď – inak typickú črtu pre elokvenčné diela humanistických vzdelancov – sa naplno prejavila aj v Bonfiniho *Dekádach*. V záujme dosiahnutia formálnej harmónie a proporčnosti autor raz uberá, inokedy zasa navrhuje text oproti prameňom, ktoré mal k dispozícii a z ktorých čerpal. V prípade nedostatku konkrétnych faktov si Bonfini vždy dokázal vypomôcť naštylizovaním kvetnatej a navonok pôsobivej orácie, ktorá nepostrádala racionálne jadro a ktorá navyše dodávala textu punc autentickosti. Najmä pred rozhodujúcimi historickými udalosťami, akými boli práve vojny či bitky, panovníci, kráľi, veľmoži či vojvodcovia oslovujú výzvami bezprostredné okolie, aby dosiahli a zdôvodnili naplnenie svojich cieľov a zámerov. Bonfini sa v oráciách prejavil ako skutočný majster epickej štylizácie a stupňovania napätia. Do obdobia vlády Mateja Korvína, spracovanej v rámci 10 kníh, a to od 9. knihy 3. dekády po 8. knihu 4. dekády vrátane, Bonfini zakomponoval približne 20 rozsiahlejších orácií, väčšina z nich bezprostredne súvisí s vojenstvom. Je to napríklad Matejova reč k vojakom po porážke v prvej bitke pri Kőrmende (7. apríla 1459) na povzbudenie bojového ducha.²⁸ Ďalej je to orácia Žigmunda Grófa zo Svätého Jura k Šimonovi Veľkému (Nad'ovi) pred druhou bitkou pri Kőrmende (12. 4. 1459).²⁹ Rozsahom najdlhšia je Matejova orácia (spadajúca do roku 1468) účelovo zdôvodňujúca oprávnenie na svätú vojnu proti kacírom v Českom kráľovstve, ktoré kráľ viní tiež za výčiny bratrikov aj jiskrovcov v Uhorsku.³⁰ Pozoruhodnosťou tejto orácie je aj načrtnutie štruktúry uhorskej spoločnosti: „Uhorsko sa celé rozdeľuje na tri časti ľudí; jedna časť uctievajúca Boha sa zapodieva vierou, druhá sa venuje vojenstvu, tretia obrába pôdu.“³¹ Táto definícia zodpovedala klasickému stredovekému ponímaniu, nie však skutočnej situácii vo vtedajšom Uhorsku, kde jestvovali fakticky štyri výsadné stavy, čo si napríklad všimol i zaznamenal Bonfiniho súputník Petrus Ransanus.³²

²³Bližšie pozri KULCSÁR, P.: Bonfini, s. 192-193.

²⁴Decades 3.9.303. Ján Bornemisa je inak eklatantným príkladom kariéry a spoločenského vzostupu daného možnosťami mobility v rámci ustanovizne familiarity. Pochádzal takmer z bezvýznamnej zemianskej rodiny. Vypracoval sa vďaka tomu, že bol familiárom kráľovského pokladníka Urbana Dóciho z Veľkej Lúče. Bornemisa zastával funkciu kráľovského pokladníka (1500 – 1504), budínskeho kastelána (od roku 1506) prešporského župana (od roku 1514). Pozri KUBINYI, A.: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében. In: Századok, roč. 122, 1988, 1-2. číslo, s. 203.

²⁵Decades 5.4.102.

²⁶Tamže 2.1.392.

²⁷Výpočet Bonfiniho chronologických či faktografických chýb presahuje rámec tejto štúdie, napokon podrobnejšie ich rozoberá KULCSÁR, P.: Bonfini, s. 9 a nasl.

²⁸Decades, 3.10.48-51.

²⁹Tamže, 3.10.67-74.

³⁰Tamže, 4.2.3-59.

³¹„In tria hominum genera universa digeritur Ungaria; unum deo dicatum in religione versatur, alterum militiam, tertium agros colit.“ Tamže, 4.2.24-25.

³²„Hungarorum hominum quadruplex omnino ordo est.“ (RANSANUS, P.: Epithoma rerum Hungararum, / apud II – citované podľa KULCSÁR, P.: Bonfini, s. 120.)

Pravda, ani Ransanus nie je celkom presný, keďže ďalej hovorí o kňazoch (sacerdotes), bojovníkoch (čiže vlastne šľachticoch), spomedzi ktorých sa vynímajú báróni (čiže veľmoži), potom menuje obrábateľov pôdy (teda sedliakov či roľníkov, ktorí však stavom de iure neboli) a napokon spomína remeselníkov (opifices) s tým, že ich je v Uhorsku veľmi málo.

Spomedzi ďalších orácií viazucich sa na konkrétne vojenské či vojnové udalosti treba spomenúť reč poľského kráľa Kazimíra IV.³³ a následnú repliku kráľa Mateja³⁴ odzrkadľujúcu aj jeho strategické zámery počas uhorsko-poľskej vojny, konkrétne za Matejovho ťaženia v Sliezske (1474 – 1475).

Pomerne veľa priestoru Bonfini poskytuje aj oráciám odôvodňujúcim potrebu vojny proti rímskemu cisárovi Fridrichovi III. roku 1476, keď dáva slovo až dvom vojvodcom – Štefanovi Bátorimu³⁵ a Pavlovi Kinižimu³⁶ a napokon kráľovi Matejovi,³⁷ čo nepriamo nasvedčuje, že vojna proti rakúskym krajinám nebola celkom v súlade so vtedajšími normami medzinárodného práva, resp. protirečila mienke istej časti uhorskej politickej elity. Napokon, ani Svätá stolica túto vojnu Mateja proti Fridrichovi III. neschvaľovala, takže obhájiť ju nebolo ľahké.

Pôsobivým prostriedkom na preukázanie a zvyšovanie hodnotovosti sa stalo aj citovanie súvekých listov a listín, či ich úryvkov, bez ohľadu na realitu alebo skutočný prameň. Napríklad list Jána Jiskru, ktorým prosí kráľa Mateja o odpustenie za odboj a nepriateľstvo a súčasne mu ponúka svoje služby,³⁸ je nepochybne Bonfiniho literárnym produktom. Udalosť sa však skutočne stala, lebo koncom apríla či začiatkom mája 1462 Matej uzavrel s Jiskrom dohodu, prijal ho do svojich služieb a za odstúpené homouhorské hrady ho odškodnil sumou 25 000 zlatých a donáciou na Lippu (dnes Lipova) a Solymos (dnes Soimus), čo Bonfini v dekádach pretavil do krátkej a údernej orácie prednesenej kráľom Matejom.³⁹ Pritom práve v tomto prípade sa zachovala dokonca písomná donácia kráľa Mateja zo 14. mája 1462 pre Jána Jiskru na hrad Solymos a k nemu patriace hradné panstvo.⁴⁰ Je viac než pravdepodobné, že Bonfini mal uvedenú listinu k dispozícii, resp. dobre poznal jej obsah, no skutočnosť podal v podobe zodpovedajúcej svojmu literárnemu vkusu (orácie), a nie podľa skutočného doloženia (čiže listiny). Aj na tomto príklade vidieť, že Bonfini sa sice pridržiava historickej skutočnosti, literárne ju však spracúva pomerne voľne.

V súvislosti s vojenstvom a údajmi o počtoch P. Kulcsár pri podrobnom textovom rozbere podkladových prameňov a dekád poukázal okrem iného aj na to, že vo viacerých prípadoch, zväčša keď Bonfini nemal oporu v konkrétnom číselnom údaji prameňa, z ktorého čerpal, častokrát si jednoducho vypomohol uvedením okrúhleho čísla 40 000,⁴¹ čo teda uňho synonymicky zodpovedalo pojmom mnoho či veľa. Len mimochodom, Kulcsár spomína, že popri cifre 40 000 – vo funkčnom význame mnoho či veľa – Bonfini uvádza aj číslo 50 000, no ani jeden údaj spomedzi troch, na ktoré Kulcsár poukazuje,⁴² tomuto číslu nezodpovedá.⁴³

Aspoň letmo sa žiada uviesť zopár údajov o kompozícii Bonfiniho *Dekád* z chronologického hľadiska. Prvá dekáda mapuje široký časový úsek od počiatkov do vzniku uhorského štá-

³³Decades, 4.3.179-190.

³⁴Tamže, 4.3.191-216.

³⁵Tamže, 4.4.124-148.

³⁶Tamže, 4.4.151-165.

³⁷Tamže, 4.4.169-178.

³⁸Tamže, 3.10.231-240.

³⁹Tamže, 3.10.243-246.

⁴⁰Maďarský krajinský archív (MOL), Budapešť, DI 15.724, inak in extenso publikuje TÓTH – SZABÓ, P.: A cseh-husztai mozgalmak és uralom története Magyarországon. Budapest 1917, s. 436-437.

⁴¹Pozri napr. Decades 2.10.319, 3.7.128, 3.8.104, 3.9.18, 4.4.62.

⁴²KULCSÁR, P.: Bonfini, s. 86.

⁴³V prípade 3.5.144 ide iba „asi o 50 Čechov“ (Boemi circiter quinquaginta); v 3.5.284 sa spomína „5000 mužov“ (homínu. vero quinquamillia) a napokon v 3.5.333 asa „vojsko v počte okolo 15 000“ (Exercitus quindecim circiter millium).

tu, čiže vlastne preduhorské obdobie.⁴⁴ Bonfiniho zemepisný – či dobovou terminológiou kozmografický – úvod zaberajúci celú 1. knihu a časť 2. knihy 1. dekády „je kopec kaše bez jediného stráviteľného kúska“, ako sa trefne vyjadril P. Kulcsár.⁴⁵

V 9. knihe 1. dekády sa spomína Svätopluk, syn Marota (*Svathes Polonum, Marothi filium*), a to ako Sarmat, čiže Poliak (1.9.9), resp. ako panovník Panónie (1.9.39-60); tu sa spomína aj legenda o bielom koni, za ktorého Svätopluk vymenil so starými Maďarmi krajinu.

Chronologické rozvrhnutie ďalších častí diela je zhruba nasledovné:

1. kniha 2. dekády: približne 971 – 1038, čiže obdobie formovania a vzniku Uhorského kráľovstva až do skonu kráľa Štefana I.;
2. kniha 2. dekády: 1038 – 1060,
3. kniha 2. dekády: 1060 – 1074,
4. kniha 2. dekády: 1074 – 1095,
5. kniha 2. dekády: 1095 – 1116,
6. kniha 2. dekády: 1116 – 1172,
7. kniha 2. dekády: 1172 – 1235,
8. kniha 2. dekády: 1235 – 1290, obsahuje zaujímavé údaje o Tatároch (Mongoloch), ich pôvode, fyziognómii, zvykoch, vlastnostiach, spôsobe života a vojenských schopnostiach, a to v súvislosti s vpádom a pustošením Tatárov v Uhorsku v rokoch 1241 – 1242,
9. kniha 2. dekády: 1290 – 1342, kde sa venuje značná pozornosť Matúšovi Čákovi Trenčianskemu,
10. kniha 2. dekády 1342 – 1382, prináša cenné údaje o vojenstve v súvislosti s vojnami za Ľudovíta I. Veľkého a početnými ťaženiami uhorského vojska do zahraničia,
  1. kniha 3. dekády: 1382 – 1387,
  2. kniha 3. dekády: 1387 – 1422,
  3. kniha 3. dekády: 1422 – 1437,
  4. kniha 3. dekády: 1437 – 1442,
  5. kniha 3. dekády: 1442 – 1443,
  6. kniha 3. dekády: 1443 – 1444,
  7. kniha 3. dekády: 1444 – 1453,
  8. kniha 3. dekády: 1450 – 1458.

Od 9. knihy 3. dekády po 8. knihu 4. dekády vrátane sa venuje pozornosť obdobiu vlády Mateja Korvína (1458 – 1490).

9. kniha 3. dekády zachytáva udalosti v období rokov 1457/58 do 1463.

10. kniha 3. dekády mapuje roky 1458 – 1463, resp. do februára 1464. Hneď na začiatku tejto knihy Bonfini výstižne charakterizuje vojensko-politickú situáciu na začiatku vlády kráľa Mateja: „Od začiatku panovania osud postavil pred kráľa Mateja tri obrovské vojny, a to aby ukázal, že je zrodený sťa Herkules na ohromné činy. Išlo o také [vojny], ktoré by si žiadali nie mladíka, lež druhého Hanibala či Alexandra [Veľkého]. Jedna prebiehala proti rímskemu, druhá proti tureckému cisárovi, tretia proti Čechom, ktorí sa navzájom spojili a ktorých nazývali bratříkmi; vedení Jiskrom (*Giscra*), celé územie odľahlého Uhorska – ako sme už vyššie spomenuli – znepokojovali neprestajnými lúpežami a pustošením, takže nikto si nemohol byť istý ani doma ani vonku; ba aj predmestia Pešti denno-denne napádali a plienili. Dym a české vojenské oddiely bolo možné vidieť aj od Nového Budína. Keď totiž kráľovná Alžbeta doviezla do Uhorska Čechov s Jiskrom a Talafúzom (*Telepho*), vystavila ho rabovaniu, vraždeniu, podpaľačstvu, takže žiadna krajina na svete nebola zúboženejšia.“ (3.10.1-4) V súvislosti s uhorskou porážkou v prvej bitke pri Körmente 7. apríla 1459 sa spomína, že „kráľovi vojaci, ktorí v prvej vojne bojovali pod Šimonovým vedením,... naplnení hanbou a bolesťou poži-

⁴⁴Stručne obsah časti 1. dekády približuje SOPKO, J.: *Humanistic Historiography*, s. 55-57.

⁴⁵KULCSÁR, P.: Bonfini, s. 9.

adali kráľa aby ich dal zdecimovať.“ (3.10.47). Kráľ Matej ich vzápätí upokojil a povzbudivými slovami im navracal bojové odhodlanie, „aby sa v budúcnosti posilovali zmyť túto hanbu oslnivým víťazstvom“. (3.10.51). Na otázku, či sa decimácia vlastných vojakov – ako jeden z najťažších kolektívnych trestov – uplatňovala aj vo vojsku kráľa Mateja, nemožno však jednoznačne odpovedať. Bonfini už decimáciu inde nespomína, a nie je známy ani iný písomný dokument, ktorý by tento trest vo vtedajšom uhorskom vojsku potvrdzoval. Napokon, stredoveký profesionálny bojovník bol artiklom, s ktorým sa ľahkovážne nehazardovalo. Je teda pravdepodobné, že Bonfini – aby vystupňoval dramatickosť deja – sa v tomto prípade iba inšpiroval starorímskou vojenskou praxou, a to bez ohľadu na realitu svojej doby. V súvislosti so sprisahaním proti Matejovi sa spomína aj ozbrojená jednotka Mikuláša Ilockého (de Ujlak): „Podľa dohovoru sa tam z Dolnej Panónie ponáhlä Mikuláš s 3000 jazdcami, z ktorých 1000 je obrnených, ostatní sú ľahkoodení, ďalej priviedol aj štyri stotiny pešiakov.“ (3.10.25). Uvedená pasáž je vlastne príkladom o sile a zložení veľmožského bandéria. V časti 3.10.101-136 sa opisuje kráľovská výprava proti bratríkom v hornom Uhorsku (čiže na Slovensku), ktorá sa konala od polovice apríla do konca júla 1458. Opis týchto udalostí pokračuje aj v časti 3.10.188-251. Príslušné pasáže sú prvoradým prameňom k záverečnej fáze bratrického hnutia i ukončenia Jiskrovej činnosti na Slovensku.

1. kniha 4. dekády zachytáva obdobie rokov 1464-1468 s udalosťami protitureckej vojny a dobytia posledného bratrického tábora vo Veľkých Kostolnoch. (4.1.59-95). Ďalej aj sedmohradské povstanie proti kráľovi Matejovi v lete 1467, ktoré Bonfini chybné datuje rokom 1464 (4.1.128-197).

2. kniha 4. dekády sa venuje rokom 1468 – 1471, a najmä jej najdôležitejšou udalosťou, ktorou bola uhorsko-česká vojna. Okrem iného sa tu hovorí aj o osobnom súboji medzi kráľom Jurajom Poděbradským a Matejom Korvínom (4.2.124), ktorý sa však napokon neuskutočnil.

3. kniha 4. dekády zachytáva roky 1471-1475, kde ide najmä o vpád poľského vojska na čele s princom Kazimírom do horného Uhorska koncom roka 1471 (4.3.39-88), ďalej sliezsku výpravu kráľa Mateja (4.3.118-254), ktorá trvala od 13. 9. 1474 do 3. 3. 1475. Opisujú sa aj udalosti súvisiace s výčinami poľských bratříkov (žebrákov) na východnom Slovensku: „Nasledujúci rok [1474 – V. S.] kráľ, vracajúci sa domov v žiadnom prípade nechcel odložiť zbrane, kým nezbaví zadunajskú časť krajiny od lotrovstiev páchaných Poliakmi, ktorí sa tam ešte zdržovali. Títo [Poliaci] si totiž na pomedzí Uhorska a Poľska postavili dve pevnosti, odkiaľ vo veľkom podnikali lúpeže; hovorí sa, že jedna bola pri Michalovciach a druhá pri Humennom. Velenie nad vojskom vtedy mal vojvoda Čupor (*Ciupor*). Keďže títo [Poliaci] neochvejne bránili tvrde, ktoré si opevnili, kráľ [Matej] sa ich rozhodol zmocniť lešťou. Povolal Jakšiča (*Jasich*), veliteľa práporu ľahkej jazdy, aby mu vysvetlil svoj zámer. Ten si privolal kolegu a s päťsto jazdcami pod pláštikom tmy vyrazili s obdivuhodnou bystrosťou z tábora; ešte pred svitaním dorazili k Michalovciam, kde sa podľa predpokladu mala nachádzať hlavná časť poľskej posádky. Dvoch [z posádky], ktorí vyšli z tvrde, chytili a hneď obesili, aby títo zvedovia nič neprezradili strážni. Potom v susednom lese nastavili pascu. Keď svital deň, dvestopäťdesiat jazdcov vyšlo z tvrde, bez toho, aby tušili čokoľvek zlého; presne toľkí zostali v pevnosti. Vošli do blízkeho lesa, a keď prekonali vzdialenosť okolo štyroch stadií, zbadali za sebou niekoľkých ľahkých jazdcov [husárov]. Niektorí z nich [Poliakov] sa preľakli; no keďže počet [Uhrov] nebol odstrašujúci, pokračovali ďalej. Sotva prešli do stredu lesa, dostali sa do nepreniknuteľnej rokliny a zistili, že sa ocitli v pasci. Zovšadiaľ sa ozýval veľký hurhaj, nastal neľútostný boj. Poliaci, aby sa vyhlí zhubnému zajatiu, by radšej padli v boji; proti nim však [Uhri] odhodlane bojujú, obkľúčujú ich, aby ani jeden z lotrov nemohol uniknúť. Napokon takmer polovica nepriateľov zahynula v boji, ostatných pochytili, a po kráľovom príchode ich oproti pevnosti poviesili a v potupnej slučke sa skončil ich život.

Na druhý deň sa začal útok na tvrdu, kde sa onedlho odohral nešťastný prípad. Kým totiž z dotiahnutých bronzových diel mocne ostreľovali pevnosť, Čupor na opačnej strane vyliezol

na palisády, kde ho trafila a rozmlaždila kamenná guľa vystrelená zo stroja. Keď sa to kráľ a ostatní veľmoži dozvedeli, oplakali smutný osud statočného vojvodu, lebo si uvedomili, že mu väčšmi záležalo na víťazstve než na uchovaní seba samého. Bojovníci si navždy uchovali jeho pamiatku v myšliach. Tvrzdu napokon vydobyli, dvestopäťdesiat Poliakov, ktorých tam zajali, poslali do budínskej veže, ktorá sa nazýva Okyptená; časť z nich [zajatcov] teda uväznili a časť zahubili v Dunaji. Potom ešte tú zimu sa vojsko pohlo k Humennému, ktoré obraňovala obzvlášť silná poľská posádka. Po krátkom obľahnutí [pevnosť] obsadili; koho tu našli, toho buď zahlušili, alebo zajali a odpravili do Budína. To boli teda Matejove skutky za onej zimy. Vo vojne ho stále sprevádzal sedmohradský biskup Gabriel, keďže bol kráľovským tajomníkom, a užitočne slúžil pri písaní listov“ (4.3.261-274).

4. kniha 4. dekády sa venuje roku 1476, keď sa Uhorsko pripravovalo na vojnu proti Rakúsku.

5. kniha 4. dekády opisuje udalosti rokov 1477 – 1480 vyplnených najmä vojnou proti rakúskym krajinám. Možno tu nájsť zaujímavé údaje o zložení uhorského vojska kráľa Mateja: „Ako všade [aj tu] vybudovali trojaký tábor, rozložili sa tu jednak Česi, jednak Uhri a jednak zasa Srbi. Všetci Česi boli buď obrnení jazdci alebo strelci z kuší; Uhri boli rovnakou časťou podelení na ťažkú a ľahkú jazdu; Srbi sa využívali ako zvláštny (jazdecký) oddiel rýchleho nasadenia. Zo všetkých národov tu bol aj nemalý počet pešiakov; a to ťažko i ľahkoodených podľa predpokladu azda aj desaťtisíc mužov“ (4.5.14-15). Táto výprava proti Fridrichovi III. do Rakúska sa začala v júni 1477 z nástupného zhromaždiska vojska pri Györi. Bonfini tu jednoznačne poukazuje na tri etnické zložky (tábory) vojska kráľa Mateja.

6. kniha 4. dekády opisuje udalosti rokov 1480 (resp. vzhľadom na chybné datovanie aj mnohé udalosti roku 1479) až 1485. Okrem iného sa v nej podrobne opisuje víťazstvo uhorského vojska nad Turkami v bitke na Kenyérmező, ktorá sa uskutočnila 13. októbra 1479, a nie roku 1480, ako uvádza Bonfini. (4.6.42-111). V časti 4.6.116-127 sa spomína uhorský kontingent na čele s Blažejom Maďarom, ktorý kráľ Matej poslal na pomoc svojmu testovi neapolskému kráľovi Ferdinandovi. Nešlo však o 2000 jazdcov, ako uvádza Bonfini, ale o 300 husárov a 400 pešiakov, čo vyplýva z listu kráľa Mateja z 10. 3. 1481.⁴⁶

7. kniha 4. dekády je venovaná rokom 1485 – 1487, kde sa okrem iného v súvislosti s ďalšou vojnou proti Rakúsku píše: „Po obsadení Laa [Matej] tiahol s vojskom ďalej. Keď dorazil na hranice svojej moravskej krajiny, odišiel do Znojma, kde zanechal kráľovnú a vyslancov, on sám sa s kniežaťom Korvínom ponáhlal, aby obľahol Retz. Jeho vojsko na tejto výprave bolo trojaké, ako vždy bývalo zvykom počas vážnejších vojen; prvou (časťou) boli Uhri, druhou Česi a treťou Srbi sformovaní výlučne do rýchlych [husárskych] a ľahkoodených jazdeckých oddielov. Troma táborami obkľúčil mesto, aby rýchlo porazil jeho silnú posádku.“ (4.7.155-157) O multietnickosti Matejovho vojska svedčí aj pasáž, kde sa uvádza: „Istý Valach (Rumun), ktorého si kráľ obľúbil a ktorý po vypuknutí bojového stretu prvý vbehol dnu..., na druhý deň vypustil dušu, a kráľ ho veľmi oplakal.“ (4.7.161).

8. kniha 4. dekády zachytáva posledné obdobie vlády Mateja Korvína v rokoch 1487 – 1490. Ťažiskom je najmä posledné uhorské vojenské ťaženie v Rakúsku (4.8.1-114), ktoré trvalo od januára do augusta 1487, keď sa Matejovi podarilo dobyť a obsadiť Viedenské Nové Mesto.

Bonfini, ktorý sa osobne zúčastnil na prehliadke Matejovho vojska pred útokom na Viedenské Nové Mesto, poskytol mimoriadne cenný opis Matejovho poľného vojska: „Pred Viedenským Novým Mestom na veľmi širokom poli [kráľ Matej] zhromaždil všetky légie, dal ich nastúpiť do bojového šlíku; vtedy sa mi v myslí premietlo všetko, čo som v starých dielach čítal o vojenskom umení a poriadku. Skutočne sa tu [Matej] prejavil nielen ako najmúdrejší kráľ a najmocnejší panovník, ale aj ako najdokonalejší vojvoda. Jazdectvo zoradil do štyroch vojov, prepadových [čiže husárov – V. S.] a ľahkoodených jazdcov umiestnil po obidvoch krídlach, aby sa vyhol akémukoľvek zmätku, lebo množstvo rozdelené do menej početných

⁴⁶FRAKNÓI, V.: Mátyás király levelei. Külügyi osztály, II. diel, Budapest 1895, s. 104-110.

oddielov sa ľahšie usmerňuje. Vojsko, ktoré vyšlo z tábora do poľa, aby zoradené v bojových húfch zaujalo norické priesmyky, pozostávalo z osemtisíc pešakov a dvadsaťtisíc jazdcov – bez pážat, pohoničov a markytánov – a taktiež z približne deväťtisíc vozov. Kráľ chcel sám zoradiť všetky voje a rozdeliť vojenské pocty a odmeny podľa preukázaných zásluh. Každý voj mal vlastné zástavy, ktoré znázorňovali znaky predovšetkým kresťanskej viery, potom korvínskeho rodu, ďalej neporaziteľného uhorského národa, napokon Dalmátskeho i Českého kráľovstva a Rakúska. Zástavy mali však aj velitelia jazdeckta a pechoty, ba každý jeden jazdec mal na kopiji zástavku, čo obzvlášť skrášľovalo nastúpené vojsko. Keď [kráľ] predstúpil pred oddiely, najprv nariadil ticho, čo prísne zachovali nielen muži, ale aj kone. V strede zaujala miesto zástava prvého voja, ktorú kráľ vlastnoručne s povznášajúcimi a povzbudivými slovami odovzdal najosvedčenejšiemu veteránovi. Na môj veľký údiv som spozoroval, že nemá ostrohy. Zaiste preto, aby sa v bojovej vrave ostrohami popchnutý kôň nevyplašil a aby útekom nenarušil bojové odhodlanie ostatných. Potom [kráľ] odovzdal dvanásť mečov, toľko isto bojových sekier a buzogánov. Bojovníci ozbrojení sekerami, mečmi a buzogánmi obstali zástavníka. Potom sa jazdecké oddiely (turmy) zoradili pred zástavou, každú turmu tvorilo 25 jazdcov, takže počet jazdcov sa zhodoval s počtom jazdeckých oddielov. Inak približne 80-členný oddiel jazdcov postupoval pred zástavou a taký istý počet za ňou; ostatné bojové voje sa zoradili rovnakým spôsobom. Každý jeden zachovával idúcky líniu, lebo keby sa čo len na palec dostal pred ostatných, právom sa mohol obávať hnevu vševidiaceho panovníka. Všade panovala naprostá disciplína, natoľko sa spájala obava a úcta k panovníkovi, že jeho rozkaz sa snažil každý splniť veľmi rýchlo, a to nehladiac na vlastný život. Všade sa rozhostilo také ticho, že okrem vojvodcových povelov nebolo počuť ľudský hlas, ba ani konské zaerdžanie. Potom čo sa jednotlivé voje pohli vpred, na daný signál predviedli pred panovníkom bojové cvičenie, v rámci ktorého jednotlivé rady nadobúdali podobu klina, kruhu, trojuholníka či štvoruholníka, tvaru nožnic alebo píly...⁴⁷

⁴⁷ „Ante Neapolim in patentissimo campo legiones omnes explicuit, in aciem digessit, ubi, quecunque apud veteres legeram de disciplina militari, mihi recognoscere licuit. Nimirum ibi se non modo regem sapientissimum potentissimumque principem, sed imperatorem quoque consummatissimum ostendit. In quatuor tantum agmina distribuerat equitatum, velites ac equites levis armature in duas tantum alas redegit, ut brevi copiarum distributione multitudo facilius regeretur et confusio evitaretur omnis. Exercitus, qui castris prodierat in campum, ut instituto agmine ad occupandas Noricorum furcas faucesque contenderet, ex octo milibus peditum et viginti milibus equitum (sine pueris, calonibus et lixis), item ex carris circiter novem milibus sane constabat. Rex autem suis manibus cuncta agmina instruere voluit et castrensia munia pro meritis ipse distribuit. Cuique agmini vexilla sua esse, ubi imprimis Christiane fidei, mox Corvine domus, deinde invicte gentis Ungarie, postremo Dalmatici Bohemique regni et Australium insignia spectari; neque prefectorum equitum militumque deesse vexillationes, immo viritum quisque equitum prefixa hastis vela ferre, quod ad militare ornamentum admodum faciebat. Imprimis, ubi inter turmas ille prodiit, silentium indicium non solum viris, verum etiam equis religiose servatum. Allata primi agminis in medium signa e manu sua prestantissimo veterano non sine solemnī prefatione diligentique precepto commissa. Calcaribus ille carere, quod non sine admiratione spectare visus sum. Id factum idcirco rebar, ne in maximo conflictu pre timore concitato equo fugeret suaque fuga reliquorum animos consterneret. Mox duodecim enses, totidem secures et clave benemerentibus date. Securiferi, ensiferi claviferique vexilliferum circumstare. Deinde turmarum ordines ante vexilla constituti, quorum singuli ex quinque et viginti equitibus constabant, ut numerus equitum cum turmis consentiret. Proinde turme circiter octoginta equitum ante signa precedere, subsequi totidem; reliqua denum agmina eodem modo instituta. Ita quisque ordinem servavit, ut, si digito plus alio processisset, imperatoris quam maxime circumspecti sevitiā reformidare cogeretur. Tantum ubique vigeabat obsequium, tantus timor et reverentia cum imperatoris amore coniuncta, ut dicto citius imperata quisque prestaret, vitam, dum imperio satisfaceret, pro nihilo ducret. Tantum est ubique silentium, ut non modo preter imperatoriam nulla humana vox, sed ullus quidem equorum hinnitus usquam sit auditus, institutum. Deinde quodque agmen, ubi aliquanto precesserat, dato signo ante principis ora belli simulacrum agere et nunc in cuneum, nunc in orbem, nunc in trigona tetragonave aut in forficem et serram mutata acie verti. At, ubi satis suerque nemine suum locum deserente summa peritia et dexteritate lusum est, uti sue Beatrici ostenderet evidentius, quomodo instructa acie pugnaretur, repente agmina cuncta disposuit. In utroque duo validissima cataphractorum equitum agmina collocavit, digessit turmatim, duo quoque alia in medio statuit; his etiam militum agmina interiecit. In primo horum ordine gravis armature pedites, deinde hastatos, sagittarios, ferentarios ceterosque levis armature milites rite disposuit. In tertia acie triarii presidebant et extrema signa tuebantur. Item ante utrunque duas velitum alas intendit, qui quidem ordinem

Príslušnú pasáž citujem v latinskom origináli najmä preto, lebo poskytuje hutný obraz o Bonfiniho jazyku a terminologickom štýle, ktorý sa čiastočne odlišoval od stredovekej latinčiny používanej vo vtedajšom Uhorsku. Bonfiniho terminológia, a to aj vojenská, vychádzala totiž prevažne z klasických antických vzorov (najmä Livius, Plinius, Tacitus a ďalší⁴⁸), kým súveká latinčina uhorských autorov (napr. Jána z Turca) bola z pohľadu humanistov zaťažená barbarizmami. Bonfini napr. zásadne nepoužíva termín *hussaro* / *huszaro*, ktorým sa v domácej (uhorskej) latinčine vtedy už bežne označoval husár, ako osobitný druh ľahkého jazdca.⁴⁹ A hoci mu bol uvedený pojem zaiste dobre známy, aj tak sa pomerne dôsledne pridržal termínu *velites ac equites levis armature*, čiže doslova výpadoví či prepadoví a ľahkoodení jazdci.

Spolu 7 kníh je venovaných obdobiu vlády Vladislava II., a to v tomto časovom rozvrhnutí:

9. kniha 4. dekády: apríl – júl 1490,

10. kniha 4. dekády: 2. polovica 1490,

1. kniha 5. dekády: 2. polovica 1490 – 1941, kde sa opisujú boje v Uhorsku v súvislosti so zápasom Vladislava II., jeho brata Jána Albrechta a Maximiliána Habsburského o uhorskú kráľovskú korunu.

2. kniha 5. dekády: rok 1491, okrem iného sa opisujú aj rokovania v Prešporku a uzavretie mieru 7. novembra 1491 medzi Vladislavom II. a Habsburgovcami (5.2.64-85).

3. kniha 5. dekády: rok 1492-1494, kde Bonfini zachytáva v časti 5.3.19-41 koniec tzv. čierneho vojska, ktoré kedysi tvorilo jadro žoldnierskeho vojska kráľa Mateja: „V nasledujúcom mesiaci auguste [1492 – V. S.] vojsko Čechov, ktoré sa nazývalo veteránskym či čiernym a ktoré poslali do dolného Uhorska na ochranu hraníc, aby čelilo vpádom Turkov, za neznesiteľné výčiny, svojvoľnosť a nenásytnosť zaslúžene potrestal veliteľ Pavol Kiniži (*Paulo Kínisio*). Pamätal si ešte totiž, koľko lotrovstva, znesvätenia a bezprávia popáchali kedysi v hornouhorských krajoch...“ (5.3.19-20).

4. kniha 5. dekády: 1494 – 1495, spomína sa tu stretnutie predstaviteľov jagelovského rodu v Levoči v apríli až máji 1494 (5.1.1-47), ako aj pogrom na Židov v Trnave v auguste 1494 (5.4.64-73).

5. kniha 5. dekády sa završuje udalosťami z augusta, resp. októbra 1496.

V Bonfiniho Dekádach sa menovite spomínajú títo velitelia a vojvodcovia vo vojsku kráľa Mateja: Sebastián Abrahamfi (4.4.14), Ján Adamfi (4.4.14), Mikuláš Bánfi (na viacerých miestach, a to 3.7.50, 4.1.215, 4.2.65, 4.3.250, 4.4.95, 4.5.10, 4.8.55, 5.3.100, 5.4.45, 5.4.120, 5.5.1), Štefan Batori (taktiež na viacerých miestach, a to takmer vo všetkých knihách zachytávajúcich obdobie vlády Mateja Korvína i Vladislava II.), Ján Bielek (4.5.170), Andrej Bot (4.8.120), Vuk Brankovič (3.10.315, 4.2.85, 4.2.265, 4.4.10, 4.5.10, 4.6.175), Mojžiš Buzlai (4.6.175), Michal Cobor (4.1.90, 4.4.95), Ján Čepeli (4.4.12-15), Dabiš Boskovic Černohorský (4.6.130, 4.6.135, 4.6.200), Mikuláš Čupor (4.1.215, 4.2.85-90, 4.3.260-270, 4.7.185), Štefan Davidházi (4.6.190-220), Pavol Despot (4.3.250), bratia Imrich, Ladislav a Peter Dóciovci (4.4.10, 4.5.10, 4.9.5), Ladislav Egervári (5.4.170), František z Hája (4.1.50), bratia Bernard, Štefan, Ján a Martin Frangepánovci (4.1.45, 4.6.25), Matej Gereb (4.6.225, 4.8.80, 4.8.190, 4.10.75, 5.3.40), Peter Gereb (4.5.275, 4.6.260-270, 4.8.80 a 190, 4.10.130 a 5.4.105), Ulrich Graffeneck (3.10.5 a 300, 4.8.55), Ján Gróf (Pongrác) zo Svätého Jura (takmer kontinuálne od 3.9.105 po 4.1.215), Žigmund Gróf zo Svätého Jura (3.10.5 a 20 a 35-50 a 65 a 75

---

servabant, tanta pernicitate prepollentes, ut aves cursu adhibere posse viderentur. Ego autem Beatricem secutus, dum ad spectandum instructum exercitum me converto tanquam manum collatis signis iam iam cum hoste conserturum, maxima sum continuo admiratione correptus, nam veri scorpionis imaginem preferebat. Post, ... ex ordine quodque agmen iter facere cepit. Carri pariter a latere agi, quibus pro fossa valloque ex instituto Corvini Ungari solum munire castra, verum etiam falcatis in prelio uti hestesque his circumvenire solent. Miranda sunt profecto, que diximus, cum nunquam hec in Italia videre licuit.“ Decades, 4.8.86-106.

⁴⁸Podrobnejšie o týchto autoroch aj s príslušnými filiáciami rozvádza Kulcsár, P.: Bonfini, 167-168)

⁴⁹Napríklad aj sám kráľ Matej v spomínanom liste z 10. marca 1481 píše: „Alius ordo est equitum levis armature, quos hussarones appellamus...“ FRAKNOI, V.: c. d., s. 107.

a 80, 4.9.115 a 120 a 135-185), František Harasty (4.4.10 a 20, 4.6.175, 4.8.130, 4.9.5), Ján Haugvic (5.2.90), Demeter Jakšič (4.3.252 a 263, 4.4.10, 4.5.10 a 5.1.105), Ján Jiskra (na viacerých miestach, a to takmer kontinuálne od 3.4.325 po 4.2.35), Ladislav Kanižai (na viacerých miestach od 3.7.370, 3.8.85 cez 4.7.174, 4.8.80 po 5.3.150), Pavol Kiniži (na viacerých miestach 1.1.75, 3.6.270 a potom od 4.2.85 kontinuálne v každej knihe až po 5.4.105), Matej Kiš (4.9.155), Gregor Lábatlan (3.6.265, 3.10.165 a 170, 4.1.145, 4.4.25), istý Ladislav (4.4.14), Blažej Maďar (3.10.120 a 125, 4.1.85, 4.2.85 a 90, 4.2.135-145, 4.6.25 a 30 a 120, 5.1.20), Ladislav Markuš (3.10.313, 4.4.14), Ladislav Moroc (4.7.174, 4.9.8 a 157), Albert Nad', Ambruš Nad' (obaja 4.4.13), Ján Nad' (4.6.120), Šimon Nad' čiže Veľký (Magnus 3.10.15 a 25-45 a 65-75), Imrich Nifor (4.4.12 a 15), Michal Péči (4.4.14), Blažej Podmanický (4.1.55 a 62-63), Blažej z Rašky (Raškai) (4.8.225, 4.9.180, 4.10.15 a 30, 5.3.140 a 145), Ján Rozhanovský (4.1.40 a 95 a 240), Ladislav Rozhanovský (3.10.125 a 130, 4.9.185 a 220), Rajmund Rozhanovský (3.7.50), Sebastián Rozhanovský (takmer kontinuálne od 3.7.370 po 3.10.200), Ján Švehla (4.1.45 a 50 a 60-90, 4.2.40), Imrich Zápoľský (1.1.395 a potom takmer kontinuálne od 3.10.10 po 4.7.175), Štefan Zápoľský (1.1.3954 a potom takmer kontinuálne od 3.10.215 po 5.3.105), Mikuláš Sěči (4.5.230), Jakub Sikul (4.6.35, 4.7.175, 4.8.80 a 120, 4.9.165, 5.1.1 a 5 a 30 a 50, 5.2.10, 5.3.55), Michal Siládi (na viacerých miestach takmer kontinuálne od 3.6.275 po 4.4.25), Peter Sokol (3.9.110 a 160, 3.10.255 a 260), Ján Tarcai (4.10.55), Viliam Tettauer (4.5.71 spolu s bratom neznámeho mena, 4.6.10 a 15 a 155, 4.7.175, 4.8.50 a 80), Ján Trnka (4.8.130 a 135, 5.2.10), Ján Túz (4.6.1), Mikuláš Ilocký (Ujlaky, takmer kontinuálne od 3.4.165 po 4.7.75), Vavrinc Ilocký (Ujlaky, takmer kontinuálne od 4.3.130 po 5.5.60), Ján Ungor (4.2.243-251), Ján Zelený (4.5.11 a 85).

Záverom možno konštatovať, že opis udalostí a faktov v Dekádach uhorských dejín najmä z obdobia vlády Mateja Korvína i Vladislava II. je (až na malé výnimky) vcelku hodnoverný, uvádzané a citované listiny sú tiež zväčša autentické, výpovede a priame reči jednotlivých aktérov sa síce obsahom veľmi nevzďaľujú od skutočnosti, no takmer v plnej miere sú výplodom Bonfiniho spisovateľskej fantázie. Častou slabinou *Dekád* sú chronologické nepresnosti, takže v záujme exaktnosti si časové údaje vyžadujú verifikáciu a neraz aj korekciu. Monumentálne Bonfiniho dielo patrí medzi prvoradé pramene uhorských stredovekých dejín, zaslúži si teda intenzívnejšiu pozornosť aj slovenskej historiografie.

V. SEGEŠ: REFLEXION DES MILITÄRWESENS IN DEN DEKADEN UNGARISCHER GESCHICHTE VON ANTONIO BONFINI

Antonio Bonfini, humanistischer Geschichtsschreiber italienischer Herkunft, gilt als der Autor des einzigartigen Werkes, das die ungarische Geschichte seit den ältesten Zeiten bis in das Jahr 1496. In der slowakischen Geschichtsschreibung ist sein Werk nach wie vor ziemlich unbekannt, ebenso wie sein Lebenslauf und weitere historische Schriften. In der Einführung setzte der Autor den Schwerpunkt auf Bonfinis Biographie, vor allem auf die Zeit seiner Tätigkeit als Hofgeschichtsschreiber auf dem ungarischen königlichen Hof zur Regierungszeit von Matthias Corvinus und Wladislaw II. Jagello. Die vorliegende Studie bietet einen Überblick über das Schaffen Bonfinis und die bisherigen Ausgaben der Dekaden und schildert in kurzen Zügen den Inhalt von 45 Büchern, die eigentlich die Dekaden bilden. Im weiteren Teil richtet der Autor der Studie seine Aufmerksamkeit auf die Regierungszeit von Matthias Corvinus, die insgesamt 10 Bücher markiert (vom neunten Buch der dritten Dekade bis zum achten Buch der vierten Dekade). Anhand konkreter Beispiele und Textauszüge wird dokumentiert, wie Bonfini die wichtigsten Kriegereignisse, das ungarische Heer und Militärwesen in der Regierungszeit Matthias Corvinus reflektiert.